

JAARVERSLAG 2019

Missie

Kamp Westerbork werd in 1939 door de Nederlandse overheid opgericht als Centraal Vluchtelingenkamp, en in 1942 door de bezetter in gebruik genomen als Durchgangslager. Van 1945-1948 deed kamp Westerbork dienst als interneringskamp voor van collaboratie verdachte Nederlanders en enkele Duitsers. Na de onafhankelijkheid van Indonesië werden hier tussen 1950 en 1951 Indische Nederlanders opgevangen. Vanaf 1951 bewoonden Molukkers het inmiddels tot woonoord Schattenberg omgedoopte kamp dat in 1971 werd gesloopt. In 1983 werd het Herinneringscentrum Kamp Westerbork geopend.

Herinneringscentrum Kamp Westerbork vertelt het gelaagde verhaal van deze historische plek. Centraal staat de periode van het Durchgangslager. Van de 107.000 Joden, Sinti en Roma die vanuit Nederland werden weggevoerd, werden meer dan 100.000 personen via Westerbork gedeporteerd. Van hen werden 102.000 door de nazi's vermoord.

Het Herinneringscentrum contextualiseert vanuit de historische plek een van de grootste genocides uit de Westerse geschiedenis naar de tijd waarin we nu leven met vaste en tijdelijke tentoonstellingen, een kenniscentrum, bijeenkomsten, educatieve activiteiten en persoonlijke verhalen.

Daarbij staan de kernwaarden waardigheid, authenticiteit, verbinding en zingeving centraal.

Inhoud

Inhoud	2
Voorwoord Raad van Toezicht	3
Voorwoord directie	5
Museum, historische plek en kenniscentrum: een integraal verhaal	9
Educatie	10
Collectie en onderzoek	14
Landelijk Steunpunt Gastsprekers	17
Subsidiënten en begunstigers	18

Bijlagen

Voorwoord Raad van Toezicht

Voor de Raad van Toezicht van het Herinneringscentrum Kamp Westerbork was 2019 hét jaar van transitie.

Na 33 jaar ging Dirk Mulder, de man die het Herinneringscentrum Kamp Westerbork opbouwde van een lege vlakte met een vitrine en een monument, tot wat het nu geworden is: een museaal herinneringscentrum en een sober, maar indrukwekkend ingericht voormalig kampterrein dat dit jaar meer dan 165.000 bezoekers trok. Als Raad van Toezicht zijn we Dirk Mulder dankbaar voor zijn enorme inzet en toewijding die hij al die jaren aan de dag heeft gelegd en voor alles wat hij daarmee heeft bereikt. We namen samen met zo'n 200 relaties, collega's en familieleden op 20 juni afscheid met een inhoudelijk symposium en een bruisende receptie in de Nieuwe Kolk in Assen.

Transitie brengt doorgaans onrust met zich mee. Het was in meerdere opzichten een onrustig jaar. In de alsmaar meer polariserende wereld, waarin we een treurige opleving van antisemitisme en racisme konden waarnemen, werd enerzijds ons werk nog relevanter, maar klonk er ook kritiek door op enkele van onze activiteiten, die we ons zeer ter harte namen.

Het is onze opdracht om de geschiedenis van het voormalig kampterrein in al haar facetten en in alle gedaagtheid toegankelijk te maken voor een breed en divers publiek. Dat vraagt om een creatieve, inclusieve en empathische aanpak en attitude van medewerkers op alle functieniveaus.

2019 was ook het jaar waarin enkele indrukwekkende tentoonstellingen te zien waren, zoals *Opgejaagd* over de geschiedenis van de Sinti en Roma in Nederland. Ook dit jaar kwamen de ooggetuigen, ondanks hun hoge leeftijd, vanuit alle uithoeken van het land naar Drenthe om hun indrukwekkende verhalen te delen tijdens drukbezochte ooggetuigenlezingen op zondagmiddagen in het Herinneringscentrum.

In 2018 startte de Raad van Toezicht samen met werving- en selectiebureau Beljon en Westerterp de procedure voor de opvolging van Dirk Mulder. Tot onze grote vreugde diende zich een voortreffelijke kandidaat aan in de persoon van Gerdien Verschoor, die aantrad op 1 juli. Mevrouw Verschoor heeft deze uitdagende rol meteen stevig ter hand genomen en is voortvarend van start gegaan.

Ook de Raad van Toezicht zelf is volop in transitie wegens het verstrijken van de zittingstermijnen. In het najaar namen we afscheid Doeko Bosscher en Martin Gans in verband met het verstrijken van hun

termijn. Op deze plek willen we hen dankzeggen voor hun jarenlange inzet voor het Herinneringscentrum. Ruben Vis en Peter den Oudsten traden toe tot de Raad. In september nam ik de voorzittershamer over van Doeko Bosscher. In dit verslagjaar kwam de Raad vier keer bijeen, steeds in aanwezigheid van de directeur-bestuurder, het hoofd organisatie en de directiesecretaresse. Naast structurele agendapunten kwamen aan de orde de vaststelling van begroting en jaarrekening alsmede het jaarverslag. De Raad volgt de Code Cultural Governance.

Dit jaarverslag verschijnt middenin de Coronacrisis. Herdenkingen gaan niet door. Het Herinneringscentrum is gesloten. Het is zwaar weer voor de hele samenleving en de consequenties kunnen we nog nauwelijks bevatten en overzien. Toch zien we de toekomst voor het Herinneringscentrum met vertrouwen tegemoet. Herdenken en bezinning: het belang daarvan werd in de vijfenzeventig jaar na de bevrijding zelden sterker ervaren als nu.

De Raad van Toezicht dankt alle medewerkers en vrijwilligers van het Herinneringscentrum voor het mooie en belangrijke werk dat ze verrichtten in 2019.

Bertien Minco

Voorzitter Raad van Toezicht

April, 2020

Voorwoord directie

Herinneren, vertellen, leren: dat is in een notendop de belangrijkste opdracht van Herinneringscentrum Kamp Westerbork. Ook in 2019 hebben we aan die opdracht invulling gegeven.

De gelaagde geschiedenis doorgeven

Kamp Westerbork werd in 1939 door de Nederlandse overheid opgericht als Centraal Vluchtelingenkamp, en in 1942 door de bezetter in gebruik genomen als *Durchgangslager*. Van 1945-1948 deed het kamp dienst als interneringskamp voor van collaboratie verdachte Nederlanders en enkele Duitsers. In 1949 diende het een half jaar als militair kamp. Daarna werd het een woonoord. Na de onafhankelijkheid van Indonesië werden hier tussen 1950 en 1951 Indische Nederlanders opgevangen. Vanaf 1951 bewoonden Molukkers het inmiddels tot woonoord Schattenberg omgedoopte kamp dat in 1971 werd gesloopt. In 1983 werd het Herinneringscentrum Kamp Westerbork geopend.

Herinneringscentrum Kamp Westerbork vertelt het gelaagde verhaal van deze historische plek. Centraal staat de periode van het *Durchgangslager*. Van de 107.000 Joden, Sinti, Roma die vanuit Nederland werden weggevoerd, werden meer dan 105.000 personen via Westerbork gedeporteerd. Van hen werden 102.000 door de nazi's vermoord.

Activiteiten

In het Herinneringscentrum en op het voormalige kampterrein willen we de herinnering aan die gelaagde geschiedenis levend houden en doorgeven aan volgende generaties. Dat gebeurde ook in 2019 door herdenkingen, tentoonstellingen, en door duizenden bezoekers te ontvangen, waaronder veel scholieren, en ze de verhalen te vertellen over de 102.000 vaders, moeders, kinderen, en grootouders die vanuit *Durchgangslager* Westerbork werden gedeporteerd om te worden vermoord.

Niet al onze activiteiten kwamen groots voor het voetlicht. Juist ook op de achtergrond vervulden we een belangrijke rol. Velen wisten de weg naar ons Kenniscentrum te vinden. Dankzij de onderzoekers van *Een Naam en een Gezicht* vonden vele overlevenden en nabestaanden informatie over familieleden of geliefden. Dankzij een projectsubsidie van het Ministerie van VWS kon het aan het Herinneringscentrum verbonden Landelijk Steunpunt Gastsprekers opnieuw bemiddelen in talloze ooggetuigenlezingen in de klas.

Door het Sinti- en Romaproject konden we in 2019 de verbinding met de Sinti- en Romagemeenschap

versterken. In het kader van dit project werd de tentoonstelling *Opgejaagd* gerealiseerd, maakten we een aantal Westerborkportretten, en organiseerden we op 19 mei de nationale Sinti- en Romaherdenking. Voor de uitvoering van dit project ontvingen we een subsidie van het Ministerie van VWS en een European Heritage Stories Grant.

Een moeilijke lente

In de winter van 2018-2019 werd in samenwerking met de Stichting Vluchteling het initiatief genomen om de jaarlijkse sponsorloop voor de Stichting Vluchteling, medio juni, vanaf het Herinneringscentrum van start te laten gaan. Dit leidde tot onrust en verdriet bij een aantal van onze belanghebbenden en commotie in de pers en op de sociale media. Uiteindelijk werd besloten de sponsorloop af te gelasten. In de zomer werd een aantal persoonlijke gesprekken gevoerd met een aantal belanghebbenden en personen die hun zorg en woede via de sociale media kenbaar hadden gemaakt. Daardoor konden verschillende emoties en standpunten worden uitgewisseld, hetgeen door alle partijen als constructief werd ervaren.

Verbinding: nationaal en internationaal

Herinneringscentrum Kamp Westerbork is sterk verankerd in de wereld van herinneringscentra en oorlogsmusea. Die verbinding vinden we belangrijk. Als lid van de Stichting Musea en Herinneringscentra 40-45 (SMH), het samenwerkingsverband van veertien grote Nederlandse musea en herinneringscentra met focus op de periode 1940-1945, spelen we een actieve rol. Het Herinneringscentrum is één van de prominente SMH-leden en in de periode 2018-2019 trekker van de werkgroep onderwijs en educatie van de Kwaliteitsimpuls Educatie (financieel mogelijk gemaakt door het Ministerie van VWS).

Door samen te werken met internationale partners konden we onze kennis vergroten en onszelf als Kenniscentrum verder profileren. Dat gebeurde onder andere in het kader van het Europese project iC-ACCESS. Samen met andere historische plekken werd onderzocht op welke (digitale) manieren we onze verhalen kunnen delen met een breed publiek. Indrukwekkend in het kader van de internationale samenwerking was een werkbezoek van onze collega's uit Sobibor. Zij gaven een presentatie van archeologisch onderzoek en daarbij gevonden objecten die door kampgevangenen vanuit Westerbork waren meegenomen op transport, zoals naambordjes en insignes van de ordedienst. Dat maakte de grote reikwijdte van de enorme ramp die zich in de Tweede Wereldoorlog heeft voltrokken opnieuw heel zichtbaar.

Een spannende toekomst

Tijdens het schrijven van dit jaarverslag werd het Herinneringscentrum zwaar getroffen door de maatregelen die genomen moesten worden vanwege Corona. In het bevrijdingsjaar 2020, wat voor ons allen niet alleen een zeer betekenisvol jaar had moeten worden, maar ook “het drukste jaar ooit”, werden wij op vrijdag 13 maart genoodzaakt om onze deuren voor het publiek te sluiten. Dat was voor ons extra zwaar omdat we moesten sluiten in aanloop naar de meidagen, de periode met de meeste bezoekersaantallen en bovendien in een lustrumjaar dat nog extra bezoekers zou aantrekken. Een periode ook waarin we bijzondere herdenkingen op de agenda hadden staan met een centrale plaats voor de oorlogsgetroffenen.

Maar we lieten ons niet uit het veld slaan. We organiseerden alternatieve herdenkingen, waren zichtbaar op de sociale media en onderhielden, misschien wel intensiever dan ooit, de contacten met onze kwetsbare achterban. En nu we weten dat we, als alles goed gaat, per 1 juni onze deuren weer mogen openen, zijn we druk met de voorbereidingen om ons publiek straks weer te kunnen ontvangen in een nieuwe realiteit. We houden daarbij het protocol aan zoals opgesteld door de Museumvereniging.

Die nieuwe realiteit heeft voor ons enorme gevolgen. Onze achterban – de oorlogsgetroffenen – bevindt zich in een kwetsbare leeftijd en “live” contact is niet evident. Daarnaast zijn er de financiële consequenties. Door de anderhalve meter-maatregelen kunnen we substantieel minder bezoekers in ons museum ontvangen. Scholen, voor ons een belangrijke doelgroep, mogen voorlopig geen excursies organiseren. Vrijwilligers, essentieel voor ons functioneren, zijn in de kwetsbare leeftijd en kunnen ons dus niet of niet meer zoals vóór Corona ondersteunen, hoe graag wij – en zij – dat ook zouden willen. De aanpassingen die we in ons museum moeten doen vanwege de nieuwe maatregelen (zoals het borgen van de anderhalve meter-afstand, aanschaffen van e-ticketing systemen, etc) kosten geld.

De gevolgen van Corona zijn nog moeilijk te overzien. Al voor Corona werd besloten om het vertrekkende hoofd organisatie te laten vervangen door een financieel manager om de organisatie verder te professionaliseren en te verzakelijken. We doen een beroep op alle mogelijke maatregelen die door de overheid beschikbaar worden gesteld. Daarnaast zijn we kritisch naar alle kosten die we maken en wordt er nog meer financiële discipline noodzakelijk. We zullen nog scherpere keuzes moeten gaan maken.

Maar afslanken is niet op alles het antwoord. In het najaar wordt er, indien hier voldoende fondsen voor worden geworven, een begin gemaakt met Westerbork Digitaal, waarmee alle tot nu toe verborgen bestanden en kennisbronnen worden ontsloten en digitaal toegankelijk gemaakt. Hierdoor krijgt het grote publiek met enkele drukken op de knop toegang tot persoonlijke verhalen van de 102.000 Joden, Sinti en Roma die uit Westerbork werden gedeporteerd en in het oosten werden vermoord. Hiermee kan een nieuw en groot publiek worden bereikt, ook wanneer het museum opnieuw zou moeten sluiten.

Daarnaast zijn de eerste stappen gezet in de oprichting van een Westerbork Fonds, dat naar verwachting in september zal worden opgericht. Doel van dit Fonds is om substantiële schenkingen en giften vinnen te halen om onze financiële positie te stabiliseren en ook in tijden van crisis projecten te kunnen realiseren die wezenlijk zijn voor het vertellen van ons verhaal.

Dank

Vanaf deze plek een woord van dank aan onze partners. het Ministerie van VWS, de Provincie Drenthe, de gemeente Midden-Drenthe, de fondsen die ons dit jaar steunden en natuurlijk onze vrienden en bijzondere begunstigers. Zij allen maken het mogelijk dat we invulling kunnen geven aan onze missie.

Tot slot wil ik graag mijn voorganger Dirk Mulder bedanken, van wie ik op 1 juli het stokje overnam. Hij bouwde het Herinneringscentrum in ruim 33 jaar tijd uit tot een vooraanstaand instituut dat nationaal en internationaal zichtbaar is. Ook stelde hij een professioneel en inspirerend team samen van zowel betaalde medewerkers als vrijwilligers, die de missie van Herinneringscentrum Kamp Westerbork zeer gedreven uitdragen. Het is een eer om deze erfenis samen met hen naar een nieuwe tijd te mogen brengen.

Gerdien Verschoor
Directeur-bestuurder
April, 2020

Museum, historische plek en kenniscentrum: een integraal verhaal

De belangstelling voor Herinneringscentrum Kamp Westerbork groeit nog ieder jaar. Sinds 1983, toen het Herinneringscentrum werd geopend en waarin we bijna 50.000 bezoekers ontvingen, mochten we in 2019 maar liefst 165.072 bezoekers verwelkomen, waaronder zo'n 30.000 jongeren in schoolverband. Maar er is niet alleen een stijging in aantallen te zien. Ook andere ontwikkelingen volgen elkaar in hoog tempo op. Educatieve inzichten en museale eisen zijn aan verandering onderhevig en nog ieder jaar groeit het aantal persoonsgebonden vragen dat binnenkomt bij *Een Naam en een Gezicht*.

Historische plek, museum, kenniscentrum: ontwikkeling voor nieuwe generaties

Drie elementen maken Herinneringscentrum Kamp Westerbork tot wat het is: de historische plek (het voormalige kampterrein met plekken in de nabije omgeving die over de geschiedenis van het kamp vertellen), het museum, en het kenniscentrum waarvan educatie, onderzoek en collectie belangrijke pijlers vormen.

In de zomer van 2019 moest helaas besloten worden om de voorgenomen vernieuwbouw van het museum uit te stellen vanwege de aanwezigheid van een vleermuizenkraamkamer onder het dak van het huidige pand. Maatregelen die getroffen moeten worden om de vleermuizen een nieuw tehuis te geven (de bouw van een vleermuizenhotel en migratie van de dieren), zorgen voor enige jaren vertraging. Omdat, zoals ook in het jaarverslag 2018 werd geconstateerd, de voorfinanciering van de vernieuwbouw nog niet rond was, werd besloten van deze vertraging gebruik te maken en over te gaan tot een nieuwe, gefaseerde planning voor de vernieuwbouw. Door deze nieuwe planning is er niet alleen meer tijd gecreëerd voor weloverwogen fondsenwerving, maar ook voor de unieke integratie van museum, historische plek en kenniscentrum. Wezenlijke doelstelling hierbij is dat de bezoeker die in het museum is geweest, ook het kampterrein bezoekt, en omgekeerd dat na de historische plek het museum wordt bezocht waar de informatieve invulling wordt gegeven. Deze beide fysieke plekken zullen elkaar meer gaan versterken. Door een derde laag toe te voegen, namelijk de (digitale) informatie, en die beschikbaar te maken voor de bezoeker, kan Herinneringscentrum Kamp Westerbork de verhalen ook in de toekomst aan nieuwe generaties blijven vertellen.

Educatie

Educatie is altijd in beweging: leerling en docent hebben hun eigen verwachtingen en wensen met betrekking tot een bezoek. Daarmee verandert de motivatie van een bezoek vanuit de school (van historische kennis naar burgerschapsvorming), de vaardigheden die een docent met een bezoek leerlingen wil aanleren (curriculum.nu) en de verwachtingen van leerlingen (steeds meer beelddenkers).

De afdeling educatie werkt aan bijscholing, nauwe contacten met het onderwijs en een vernieuwende manier van omgaan met de historische plek en de persoonlijke verhalen van hen die in kamp Westerbork verbleven. Daarbij blijft de centrale vraag: wat is de relevantie van kamp Westerbork voor de jongeren van nu? In 2019 uitte zich dat in een scala van programma's en activiteiten. Er werden projecten rondom burgerschap, inclusiviteit (zowel multiperspectiviteit als toegankelijkheid voor bezoekers) en de vernieuwing van educatieve werkvormen gerealiseerd.

Educatie en de historische plek

Bezoek op maat

Een van de vernieuwende projecten die binnen de Kwaliteits Impuls Educatie (KWIE) werd ontwikkeld was het MBO-programma 'Plekken met een verhaal', een lesproject voor MBO-studenten die een bezoek brengen aan een voormalige WO2-vervolgingsplek. Op de website www.plekkenmeteenverhaal.nl zijn per bezoeklocatie digitale lessen geplaatst, alsook een door het Nationaal Comité 4 en 5 mei ontwikkelde korte introductiefilm. Het bezoek op maat aan kamp Westerbork staat in het teken van de beroepsopleiding van de student. Zo kunnen bijvoorbeeld studenten MBO verpleegkunde zich verdiepen in de dilemma's van verpleegkundigen die werkten in het ziekenhuis van kamp Westerbork. Voor elke beroepsopleiding is zo een bezoek op maat samengesteld. 'Plekken met een verhaal' werd op 29 maart gepresenteerd tijdens een SMH-onderwijsconferentie in Den Bosch, gericht op MBO-studenten. De ontwikkeling van dit programma op maat sluit nauw aan bij de ambitie van de afdeling educatie om in de periode 2019-2024 nieuwe en vernieuwende programma's te ontwikkelen voor de verschillende onderwijsniveaus die een bezoek brengen aan kamp Westerbork.

Kinderroute rond luisterpalen

Het Herinneringscentrum Kamp Westerbork wordt in de weekenden en vakantieperiodes door duizenden (jonge) kinderen en hun (groot)ouders bezocht. Dat is een dilemma, omdat we voor schoolgroepen de richtlijn hanteren dat we educatieve programma's aanbieden voor leerlingen vanaf groep 7. Op basis van het boek *Kinderen met een ster* dat Martine Letterie schreef over kinderen in

kamp Westerbork werd een route ontwikkeld rond de luisterpalen op het kampterrein, waarbij kinderen vanaf 5 jaar op een verantwoorde wijze informatie en persoonlijke verhalen hoorden, en (groot)ouders handvatten kregen hierover met (klein)kinderen in gesprek te gaan.

Project Culturele Mobiliteit

Ook in de schooljaren 2018-2019 en 2019-2020 werd door het Herinneringscentrum Kamp Westerbork deelgenomen aan het project Culturele Mobiliteit, waarmee het voor leerlingen uit de bovenbouw van het basisonderwijs in Drenthe mogelijk werd gemaakt met georganiseerd busvervoer een bezoek te brengen aan het Herinneringscentrum. In het kader van het samenwerkingsproject De Drentse Cultuuracademie werd een lesproject rondom fotografie ingezet en zeer goed beoordeeld.

Werkvormenwaaier

Dankzij de financiële bijdrage vanuit de Kwaliteitsimpuls Educatie was het mogelijk een educatief medewerker in deeltijd te benoemen met een achtergrond als onderwijskundige, om te werken aan innovatieve werkvormen. Zij stelde een werkvormenwaaier voor het onderwijs samen, met *good practices* van de veertien grootste oorlogs- en verzetsmusea en andere grote instellingen op het terrein van WOII-educatie. Deze werkvormen kunnen op locatie, maar ook binnen het klaslokaal worden uitgevoerd en bieden handvatten voor kwaliteitsverbetering voor het lesgeven over WO2 en Holocaust. Daarmee werd een stap ingezet in de duurzame implementatie van werkvormen in de klas, in plaats van het vaak vluchtige gebruik van eenmalige lespakketten.

Netwerk Oorlogsbronnen

Binnen de Kwaliteitsimpuls Educatie werd samen met de partners gewerkt aan het project 'Bron van de maand', waarbij in de loop van 2020 maandelijks een bron uit de collectie van één van de SMH-instellingen wordt uitgelicht en van een educatieve schil voorzien. Op 28 mei verzorgde de afdeling educatie een workshop over de gelaagdheid van de historische plek van kamp Westerbork op de Noordelijke Netwerkdag Oorlogsbronnen en op 15 november, tijdens de Landelijke Netwerkdag Oorlogsbronnen in de Openbare Bibliotheek in Amsterdam een presentatie over de samenwerking van het Herinneringscentrum met de technasia van het Dr. Nassau College binnen het WesterborkLab.

Trainingen en scholing

Externe scholing

Trainingen en scholing is met name op het gebied van educatie wezenlijk. In 2019 werd in samenwerking met de commissie Didactiek en Activiteiten van de Vereniging van docenten in geschiedenis en staatsinrichting in Nederland een educatieve reis naar Bergen-Belsen georganiseerd

voor docenten geschiedenis voortgezet onderwijs. Het Herinneringscentrum was aanwezig bij de Nationale Onderwijstentoonstelling. De afdeling educatie ontving pabo's en lerarenopleidingen geschiedenis, verzorgde op locatie workshops en presentaties over het educatieve werk van het Herinneringscentrum, en verzorgde hoorcolleges voor studenten van de lerarenopleiding geschiedenis van Windesheim. Ook werd in de zomer de Summerschool 'Honors Summer Institute – Holocaust Remembrance' georganiseerd in samenwerking met de Hanzehogeschool Groningen. Voor het Herinneringscentrum zijn – naast de betekenis als bijscholing – deze activiteiten van bijzonder belang in het onderhouden van contacten met docenten en het feeling houden met ontwikkelingen binnen het onderwijs.

Interne scholing

Het Herinneringscentrum heeft een rijke collectie afbeeldingen, sporen en objecten van kamp Westerbork. De afdeling educatie volgde in 2019 een training op maat van Visible Thinking-expert Gundy van Dijk, om de beelden van het kamp en haar bewoners centraler te stellen in de educatieve programmering en door middel van de Visible Thinking-routines met leerlingen te ontsluiten. Deze routines worden met ingang van schooljaar 2019-2020 toegepast in de educatieve programmering. De coördinator educatie nam deel aan een SMH-studiereis naar Londen, waar ontmoetingen waren met experts van collega musea (Joods Historisch Museum en Imperial War Museum) en trainingen gevolgd werden op het gebied van het verbinden van heden en verleden. De coördinator educatie en de educatief medewerker die ingezet werd voor de SMH namen deel aan een SMH-reis naar New York, waarbij vooral werd stilgestaan bij interactieve werkvormen binnen museumeducatie

Educatieve reizen

In 2019 vonden terugkomdagen plaats voor de studenten HBO-geschiedenis (NHL-Stenden en Windesheim) die in 2018 in het kader van het Jaar van het Verzet onder begeleiding van het Herinneringscentrum deelnamen aan een educatieve reis naar de Gedenkstätte Neuengamme en van de Pabo-studenten die in 2018 deelnamen aan de door het Herinneringscentrum georganiseerde reis naar de Gedenkstätte Bergen-Belsen. Hoewel beide groepen studenten zeer enthousiast waren over het leereffect van de reizen kunnen toekomstige educatieve studentenreizen alleen worden georganiseerd als er aanvullende financiering wordt gevonden.

Inclusiviteit

Het Herinneringscentrum ontvangt relatief veel groepen met *special needs*, op het terrein van autisme, visuele of auditieve beperking of mensen met een verstandelijke beperking. Voor deze groepen wordt materiaal ontwikkeld met als insteek dat materialen en programma's die drempels wegnemen voor

bezoekers met een beperking, dit vaak ook doen voor reguliere bezoekers. Daarmee worden programma's daadwerkelijk inclusief.

Collectie en onderzoek

De afdeling collectie is een afdeling met een wereldwijde interactie. Dagelijks komen er vragen binnen: over personen, specifieke aspecten van de geschiedenis van de plek, over collectiestukken. De afdeling heeft als belangrijkste doel haar kennis te vermeerderen en deze kennis te delen met het publiek en met de andere afdelingen binnen de organisatie. De vraagstelling verandert continue en daardoor is de afdeling continue in beweging, op zoek naar antwoorden en op zoek naar bronnen die deze antwoorden kunnen geven. De informatie is in verschillende systemen, databases en fysieke plekken te vinden. De grootste uitdaging is deze informatiebronnen te blijven ontsluiten en te bundelen in een geïntegreerd systeem. Met als uiteindelijk doel de juiste informatie te kunnen geven aan de verschillende doelgroepen.

Onderzoek

Wezenlijk voor de afdeling is onderzoek dat wordt verricht om de talloze vragen, die het Herinneringscentrum ontvangt, te kunnen beantwoorden. Daarnaast stond het onderzoek dit jaar onder meer in het teken van de grote publiekstentoonstellingen *Opgejaagd* en *Het verdriet van de Bevrijding*. Ook werd er onderzoek gedaan voor collega-instellingen, voor journalisten en historici. Daarnaast vond er onderzoek plaats naar zowel persoonlijke geschiedenissen als allerlei aspecten van het dagelijkse leven in het kamp tijdens en na de oorlog. In dit kader leverde het Herinneringscentrum een bijdrage aan tentoonstellingen van onder meer het Gemeentearchief Weert, Joods Cultureel Kwartier in Amsterdam en het Museum Het Valkhof in Nijmegen, publicaties van onder meer Martine Letterie, Ad van Liempt, de NS, het NIOD, en het Rijksmuseum, en (audiovisuele) producties van de NOS, Sol Film Producties, RTV Drenthe, Dagblad van het Noorden en The Media Brothers. Voor de nieuwe basistentoonstelling en de (verdergaande) herinrichting van de historische plek werd door een team van vrijwilligers uitgebreid historisch onderzoek verricht naar de (vooroorlogse) Joodse gemeenschappen, de Joodse werkkampen, de barakken van kamp Westerbork, de transporten uit het kamp, en andere concentratie- en vernietigingskampen.

Collectiebeheer

Het jaar begon met een controle van in het depot aanwezige objecten en een reorganisatie en nieuwe indeling om ruimte te maken voor toekomstige aanwinsten. In 2019 werd de collectie met 63 nieuwe aanwinsten verrijkt. Daaronder zijn een aantal bijzondere stukken zoals twee ringen, door Fred Schwarz gemaakt in het kamp, tientallen brieven uit de collectie Sachs, brochures uit 1945-1947; de collectie Franz (Sinti en Roma), een ezeltje gemaakt in de speelgoedmakerij van het kamp en een mok en een

etenskom van een niet-Joodse politieke gevangene die in kamp Westerbork werden gebruikt. Deze laatste twee voorwerpen werden door het Liberty museum in Overloon aan ons overgedragen. Daarnaast kreeg het Herinneringscentrum van de Stichting Joodse Werkkampen Friesland en Drenthe tientallen brieven foto's en objecten als schenking. In het kader van de samenwerking met de SMH werden 3D-objecten uit de collectie gefotografeerd. Van drie objecten zijn 3D foto's gemaakt. De afbeeldingen zullen in de nabije toekomst onder andere gebruikt worden in het nieuwe collectie beschrijvingssysteem dat alle informatiebronnen en collectiestukken integreert en in zijn context plaatst. Ook zal dan gekeken worden hoe kan worden aangesloten of worden gelinkt met andere systemen waaronder het digitale platform van Netwerk Oorlogsbronnen.

Vragen

Het Herinneringscentrum wordt steeds belangrijker als kenniscentrum. Dat blijkt uit de honderden vragen die wereldwijd worden gesteld. Het zijn vaak vragen over personen, die voor korte of langere tijd in het kamp hebben gezeten. De afdeling collectie heeft in 2019 alleen al meer dan 5000 vragen in verband met de NS-claim verwerkt, waarbij aanvragen en de aangedragen feiten werden gecontroleerd op basis van de gegevens uit de database *Een Naam en een Gezicht*. Het Herinneringscentrum is na het wegvallen van het Rode Kruis de enige instelling met voldoende expertise op dit gebied. Het is dan ook de enige instelling die de gegevens uit verschillende noodzakelijke bronnen heeft gecombineerd waardoor snel kan worden gezien of iemand in kamp Westerbork is geweest en is gedeporteerd. Daarnaast werd advies gegeven op het gebied van programmering, subsidiëring, representatie van specifieke groepen vervolgingslachtoffers en publicaties aan onder meer de Commissie Individuele Tegemoetkoming Slachtoffers WOII Transporten, de gemeente Zutphen, diverse belangengroepen uit de Sinti en Roma gemeenschap, Nationaal Comité 4 en 5 mei en *A Cold Case Diary* (Anne Frank).

Publieksactie

Een vaste actie onder de hoede van de afdeling is de *Actie Niet Weggooien*, die ook dit jaar op 3 mei en 14 augustus plaatsvond.

Kennisuitwisseling

Zowel nationaal als internationaal speelde het Herinneringscentrum een rol op het gebied van kennisuitwisseling. Hier kan met name *iC-ACCESS* genoemd worden. In het najaar van 2019 werd met een slotconferentie in het Simon Wiesenthalinstituut in Wenen het wetenschappelijke project *Accessing Campscapes. Inclusive Strategies for European Conflicted Pasts* officieel afgesloten. Als geassocieerd partner maakte het Herinneringscentrum gedurende drie jaar onderdeel uit van dit samenwerkingsverband tussen enerzijds gerenommeerde Europese universiteiten en anderzijds

Herinneringscentra als Westerbork. Het doel van iC-ACCESS was om nieuwe strategieën te ontwikkelen om de verzwegen geschiedenissen van de betrokken voormalige concentratie- en vernietigingskampen zichtbaarder en bespreekbaar te maken voor een breed publiek. Initiatiefnemer van iC-ACCESS was prof. dr. Rob van der Laarse. Hij leidde het project vanuit zijn functie als bekleeder van de Westerbork-Leerstoel aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. Daarnaast waren collega's actief in het buitenland tijdens symposia, database conferenties, lezingen en overleggen met het Netwerk Oorlogsbronnen en de Stichting Musea en Herinneringscentra.

Internationale samenwerking

Naast iC-ACCESS werd door het Herinneringscentrum in 2019 in een breed kader samengewerkt met gerenommeerde universiteiten en collega-instellingen. Met de Gedenkstätte Bergen-Belsen werd in juni rond de negentigjarige geboortedag van Anne Frank een gezamenlijke Social Media campagne opgezet. In het najaar werden met onder meer de Gedenkstätte Bergen-Belsen en het Falstad Centre, de eerste stappen gezet in een project over (het kijken naar) betwist erfgoed in de context van de herinnering aan de oorlog. Doel is een gezamenlijke (buiten)tentoonstelling, te zien in kamp Westerbork, Falstad en Bergen-Belsen in het najaar van 2022. Met de Universiteit van Leeds werd verder een museale 360-foto applicatie gebouwd van Bergen-Belsen, die in 2020 in het Herinneringscentrum te zien is in de tentoonstelling 'Het Verdriet van de Bevrijding'. Aan onder meer de Filmuniversität Babelsberg, de universiteiten van Potsdam en Minnesota, alsmede het United States Holocaust Memorial Museum en het Staatsmuseum Auschwitz-Birkenau werd in 2019 (historisch) advies verleend.

Interactiviteit

In aanloop naar een nieuwe basistentoonstelling in 2020-2025, werd in 2019 volop getest met nieuwe interactieve middelen om het verhaal van kamp Westerbork verder te vertellen. Dat gebeurde onder andere door gebruik te maken van de zogeheten NFC-technologie (interactieve kaart) in de tentoonstelling *Opgejaagd* en een virtuele reconstructie van de woning van de kampcommandant (in de tijdelijke tentoonstelling *Het verdriet van de bevrijding*).

In samenwerking met de Hanzehogeschool Groningen en in samenspraak met specialisten van onder meer het NIOD en de Erasmus Universiteit van Rotterdam, werd in 2019 een pilot *serious game* ontwikkeld. Onderwerp was de rechtszaak van kampcommandant Albert Konrad Gemmeke in 1948/1949. De serious game werd (evenals de andere applicaties) uitgebreid getest met leerlingen, studenten en medewerkers van het Herinneringscentrum. De resultaten worden meegenomen bij het samenstellen van de nieuwe vaste basisopstelling.

Landelijk Steunpunt Gast sprekers

Kerntaak van het Landelijk Steunpunt Gast sprekers, dat aan het Herinneringscentrum is verbonden en separaat via het Ministerie van VWS wordt gefinancierd, is het bemiddelen voor gastlessen in het onderwijs. In 2019 hebben 237 gast sprekers 1818 gastlessen verzorgd, variërend van basisonderwijs tot HBO. Het aantal gast sprekers is gegroeid met zowel eerste generatie alsook naoorlogse generatie gast sprekers. Ook bemiddelt LSG in lezingen en vertellingen bij herdenkingen, workshops, interviewprojecten, niet-onderwijsinstellingen zoals musea en/of collega-instellingen. Ook de media weten LSG inmiddels goed te vinden. Voor media-doeleinden werd er voor 24 gast sprekers bemiddeld. De samenwerking met Vluchtelingenwerk Nederland heeft geresulteerd in twee extra duo's (gast spreker LSG en een vluchteling) die duolessen verzorgen in het onderwijs.

Jubileum

Het jaar 2019 was voor LSG een bijzonder jaar vanwege het 20-jarige bestaan. Dat is gevierd met een symposium in congrescentrum De ReeHorst te Ede met ruim 300 gasten. Er waren die dag lezingen, verzorgd door enkele specialisten en gast sprekers die ieder een categorie vertegenwoordigden: Joods, verzet, Roma en Sinti, Nederlands Indië, kind van foute ouders, burger, jonge veteraan. Andere bijzondere sprekers waren Paul Blokhuis (staatssecretaris Ministerie VWS) en Gerdi Verbeet (voorzitter Nationaal Comité 4 en 5 mei). Paul Blokhuis nam tevens het eerste exemplaar van het LSG- (kinder)jubileumboek in ontvangst: *Wij waren erbij – oorlogsherinneringen*, geschreven door De Schrijvers van de Ronde Tafel onder coördinatie van Martine Letterie.

Overige activiteiten

In de serie *Jong in Oorlog* zijn vier nieuwe educatieve filmpjes gerealiseerd waarin vier gast sprekers geportretteerd zijn na bemiddeling door LSG. Ook verzorgde LSG dertien ooggetuigenlezingen in het Herinneringscentrum, waarvan negen in de lezingenreeks elke laatste zondag van de maand en vier extra lezingen ter gelegenheid van historische data.

Tot augustus was Lisa Rethmeier namens Aktion Sühnezeichen Friedensdienst (ASF) drie dagen per week verbonden aan LSG. Per september is Johannes Pfitzenmaier gestart.

In bijlage 3 een aantal kerngetallen van LSG.

Subsidiënten en begunstigers

EDLI Foundation

Bijlage 1 Tentoonstellingen en exposities

27 jan – 5 mei

Westerbork – Auschwitz

De expositie *Westerbork-Auschwitz* vertelde het verhaal van het nazikamp, dat symbool staat voor de vernietiging van de Joden in het door de nazi's bezette Europa, en zijn overlevenden. Naast persoonlijke verhalen, beelden en foto's van het kamp, was in de tentoonstelling onder meer het originele treinbord Auschwitz-Westerbork te zien. Ook werd een echt kamppak uit het vernietigingskamp tentoongesteld.

19 mei 2019 – 2 februari 2020

Opgejaagd

De tentoonstelling *Opgejaagd. Vervolg van Sinti en Roma tijdens de Tweede Wereldoorlog* leidde bezoekers langs de thema's: de voorgeschiedenis van de Porajmos, de cultuur van de Sinti en Roma, de Tweede Wereldoorlog, de geschiedenis vanaf 1945 en herdenken en herinneren anno 2019. Naast de veelgebruikte tentoonstellingsmethoden zoals teksten, voorwerpen en afbeeldingen kon de bezoeker middels NFC-tags in de tentoonstelling toegang tot wetenschappelijke artikelen krijgen, samengesteld door medewerkers van het NIOD. Voor kinderen vanaf circa tien jaar was er een speciale familieroute gebaseerd op het kinderboek *Opgejaagd* van Lydia Rood. Bij het samenstellen van de tentoonstelling werd nauw samengewerkt met de Sinti en Roma gemeenschap. Belangrijkste partner was de Stichting O Lungo Drom van wijlen Beike Steinbach en Peter Jorna. Daarnaast werd samengewerkt met onder meer Lalla Weiss, Romeny Jag, de Stichting Kleeza, de Vereniging Sinti, Roma en Woonwagenbewoners, de familie Franz, en Zoni Weisz en groepen jongeren uit o.a. Limburg, Groningen, Noord-Holland en Drenthe.

Januari 2019 – januari 2020

Vluchtelingen van alle tijden

In de gangexpositie *Vluchtelingen Aller Tijden* werd het schilderij *De Ontheemden* van de Groninger kunstschilder Geert Schreuder getoond. Ook werden door middel van verhalen koffers het verhaal van mensen op de vlucht verteld. Vanaf mei 2019 vertelden we in een vitrine in de hal wisselende verhalen over vluchtelingen van alle tijden.

Januari - juli 2019

Noodzaakaffiches

De expositie *Noodzaakaffiches* is samengesteld uit werken van Ralph Prins (1926-2015). Hij werd in 1942 met zijn moeder en grootmoeder door de Duitse bezetter naar Barneveld overgebracht en vanuit daar naar kamp Westerbork gedeporteerd. Op 4 september 1944 werd hij op transport gesteld naar Theresienstadt en overleefde de oorlog. Na de oorlog ontwikkelde hij zich tot een vooraanstaand beeldend kunstenaar, tekenaar, schilder, typograaf en fotograaf. Hij ontving verschillende internationale prijzen. Een selectie hiervan werd in de expositie getoond.

Juli 2019 – Januari 2020

Groeten van Leo

Tijdens de zomervakantie en in de maanden daarna toonde de gangexpositie *Groeten van Leo* ook aan jongere kinderen het verhaal over de geschiedenis van kamp Westerbork. Gebruik makend van het verhaal van Leo Meijer, een achtjarig jongentje dat langere tijd in Westerbork verbleef, werd voor jongere kinderen een beeld over een kind in kamp Westerbork in oorlogstijd geschetst.

Juli 2019 – heden

Kinderen met een ster

Ten behoeve van het grote aantal gezinnen met (jonge) kinderen dat het museum en het kampterrein in de vakantieperiodes bezoekt, werden door Dieuwertje Blok ingesproken luisterfragmenten afgespeeld in de luisterpalen op het kampterrein. In het begeleidende routeboekje voor kinderen vanaf zes jaar werden (klein)kinderen en (groot)ouders langs de palen en daarmee door de geschiedenis van kamp Westerbork geleid.

15 Maart – 1 november

Bruikleenexpositie Bergen-Belsen

De bruikleenexpositie Bergen-Belsen, een mobiele expositie bestaande uit banieren, koffers met persoonlijke verhalen en een maquette heeft tussen 15 maart en 1 november in de synagoge van Bourtange gestaan.

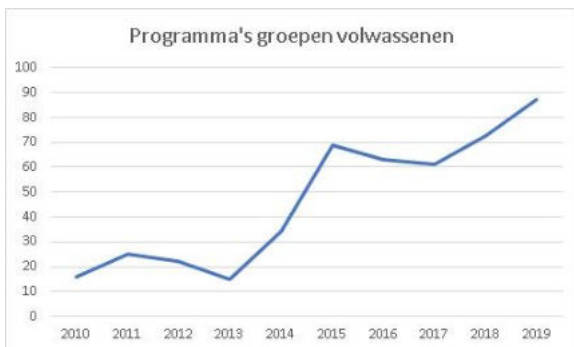
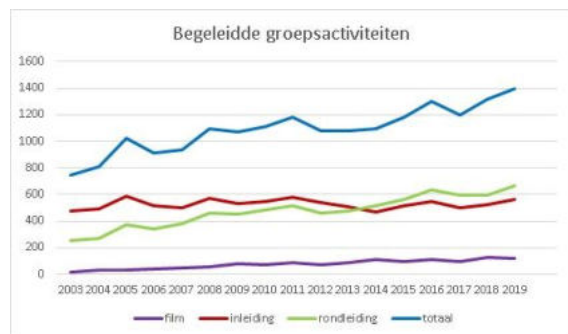
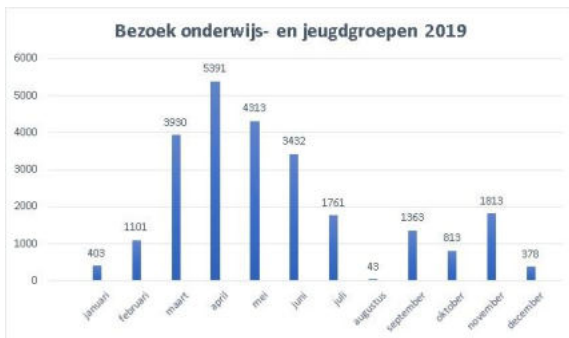
Bijlage 2 Bezoekersaantallen, groepsbezoek en rondleidingen

Bezoekers

In 2019 waren er 165.000 betalende bezoekers die het museum bezochten. Naar schatting bezochten 340.000 mensen het kampterrein.

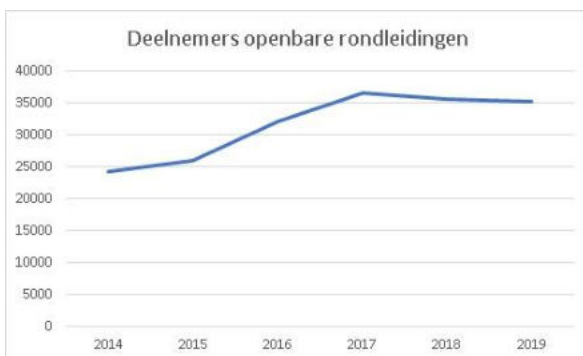
Aantallen groepsbezoek

Door de afdeling educatie werden 24.741 jongeren begeleid in een educatief programma.

Aantallen openbare rondleidingen

Tussen Pasen en de herfstvakantie werden door negentien vrijwilligers openbare rondleidingen verzorgd, die om 12.00 en 14.00 uur starten bij de slagboom van het terrein. In de zomerperiode waren er extra rondleidingen om 13.00 uur.

Bijlage 3 Cijfers Landelijk Steunpunt Gast sprekers (LSG)

In 2019

20	jaar lang grootste expertisecentrum van persoonlijke oorlogsverhalen in de klas
237	gast sprekers
1818	gastlessen in de klas

Gast sprekers in aantallen en percentages

237	totaal aantal gast sprekers (100%)
179	1e generatie gast sprekers (80%)
47	naoorlogse gast sprekers , incl. Molukse (15 %)
11	jonge veteranen (5%)

Mutaties gast sprekersbestand

17	nieuwe gast sprekers
18	gestopt als gast spreker of overleden

Nieuwe gast sprekers

64%	aanwas eerste generatie
36%	aanwas naoorlogse generatie

Gast sprekers in categorieën

50%	Joods
15%	NL - Indië
15%	verzet
9%	burger
5%	politiek foute ouders
5%	jonge veteraan
1%	Roma en Sinti

Gastlessen per categorie

64%	Joods (1364)
14%	verzet (293)
9%	burger (200)
5%	NL – Indië (121)
5%	politiek foute ouders (103)
2%	jonge veteraan (37)

1%	dwangarbeid (16)
<1%	Moluks (4)
<1%	Roma en Sinti (3)

Cursussen aspirant gastsprekers

4	cursussen
20	deelnemers
17	kandidaten succesvol cursus afgerond
3	kandidaten afgewezen of afgehaakt

Gastsprekers in de media 2019 via LSG

RTV Drenthe en Dagblad van het Noorden: *Ernst Verduin* (Holocaust Memorial Day), januari
 NRC : *Félice Leendertz – Polak* (in memoriam), januari
 BNN/Vara: *Ernst Verduin en Arjen de Groot* (TV programma 'Ik durf het bijna niet te vragen'), maart
 Omroep Gelderland: *Joop Levy* (thema-uitzending 75 jaar vrijheid), maart
 Algemeen Dagblad: *Trijneke Blom-Post en Akram Beiramvand* (dubbelinterview in samenwerking met VluchtelingenwerkNederland), maart
 WNL Radio 1: *Fred Mouw* (Goedemorgen Nederland), mei
 WNL Radio 1: *Co Knuppelder*, mei
 Dagblad Trouw: zes gastsprekers: *Wies Hekking, Jan de Graaf, Christina Nap-Hasselaar, Kees Verhulst, Piet Verreck, Marie Verbraeken-Blommaart* (interviewserie 75 jaar vrijheid), augustus
 NTR Het Klokhuis: *Herman Polak en Gusta Olivier* (thema-uitzendingen 4 en 5 mei 2020), september
 RTL 4 Nieuws: *Virry de Vries Robles* (over de Westerborkfilm in kleur), september
 Tubantia: *Jeanne Diele* (thema 75 jaar vrijheid), oktober
 RTV Drenthe: *Fred Mouw* (thema jubileum LSG), november
 Spaans online Magazine Gaceta Holandesa: *Virry de Vries Robles* (thema Kamp Westerbork), december
 De Telegraaf: *Govert Janse en Piet Arts* (speciale kerst-editie hongerwinter), december
 Reformatorisch Dagblad: *Monica van Rijn* (artikel Auschwitz-Holocaust), december

Overige bijzondere bemiddelingen

Radio Westerbork HckWen RTV Drenthe: *Rozette Kats en Monica van Rijn*, februari
 Project Jong in Oorlog (Nationaal Comité) : *Joop Lefrandt, Karin Ottenhoff, Betty Radema, Martin Hoevenaar* (vier nieuwe educatieve filmpjes in de serie), april
 Lonka-project: *Ernst Verduin* (internationale fototentoonstelling Holocaustsurvivors VN –gebouw New York), september
 NM kamp Vught: *Ebel Dijkman* (bijdrage onderdeel vaste tentoonstelling), september
 Prometheus/Sytze van der Zee: *zeventien gastsprekers: Arjen de Groot, Co Knuppelder, Felix Bakker, Henny Dormits, Liza Egger, Tine Eijsten, Wolfgang Kotek, Jeppe Mellema, Beppie Ottenbros, Marie Verbraeken, Govert Janse, Hans Aussen, Ernst Verduin, Zoni Weisz, Virry de Vries Robles, Ko de Bruijne, Ton Andringa* (boek 'Wij overleefden – de laatste ooggetuigen'), september
 Symposium jubileum LSG lezingenreeks van: *Zoni Weisz, Micha Gelber, Marie Verbraeken, Annelies Oldeman, Cuny Holthuis, Jan Provoost, Erik Kuiper* en interview met *Fred Mouw, Minka Kaszó*, november

Bijlage 4 Herdenkingen en publieksactiviteiten

Herdenkingen

4 mei

Dodenherdenking

Dit jaar bezochten 2500 mensen de 4 mei-herdenking bij het Nationaal Monument Westerbork. Ze liepen mee in de stille tocht die eindigde bij het monument waar de herdenking begon. De 88-jarige Mick Marcan vertelde zijn indrukwekkende verhaal. Ook Holocaustoverlevende Hans Peeper (1939) sprak samen met zijn dochter Lisa Press-Peeper en zijn kleinzoon Gidon Peeper tijdens de drie-generatielezing. Janine Venema, één van de winnaars van de jaarlijkse gedichtenwedstrijd van het Nationaal Comité 4 en 5 mei, droeg haar gedicht *Stel je eens voor* voor. Leon Kok en Melissa Jongman van het Dr. Nassau College Quintus uit Assen lazen de namen vanuit kamp Westerbork gedeporteerde kinderen. De 12-jarige Suus Pronk uit Garminge, kinderdirecteur van Kamp Westerbork, hield de juniorlezing. Stef Bos bracht het speciaal voor HckW geschreven nummer *Hier vertrok de trein* ten gehore. De klok werd geluid door Freddy Huizeling en de Taptoe werd gespeeld door Stephen de Koning. Joop Waterman sprak het Kaddisj uit. Het herdenkingsprogramma werd muzikaal omlijst door Julia Doornebosch (viool) en Loïs van Malenstein (cello) van het Prins Claus Conservatorium in Groningen. 's Middags speelden de jongeren van Theater Na de Dam het stuk *Over ons*. Dit is gebaseerd op de verhalen van Sinti en Roma. Ook vertelden ooggetuigen René de Vries, Evalina Stad en Joop Waterman hun persoonlijke verhaal in het Herinneringscentrum. Zij overleefden de oorlog in onderduik of kampen.

19 mei

Nationale Herdenking Vervolging Sinti en Roma

Onder grote belangstelling van honderden Sinti en Roma uit heel Nederland vond op 19 mei 2019 - precies 75 jaar na het vertrek van het zogenaamde 'Zigeunertransport' - de Nationale Herdenking Sinti en Roma plaats. Voorafgaand aan het officiële herdenkingsprogramma was er een bijzondere rondleiding op de historische plek waar op verschillende plekken overlevenden en nabestaanden uit de Sinti en Roma gemeenschap door muziek, gedichten en gesproken woord hun persoonlijke verhaal overdroegen. Ook was er een speciale voorstelling van Theater na de Dam over de vervolging van de Sinti en Roma tijdens de Tweede Wereldoorlog. In en voor het Herinneringscentrum was gedurende de dag een informatiemarkt die was toegespitst op zaken waar Sinti en Roma mee te maken hebben. Aan deze markt namen organisaties uit de gemeenschap deel en medewerkers van het HckW en LSG. Tijdens het officiële herdenkingsprogramma was er veel ruimte voor muziek, waaronder een groot speciaal samengesteld zigeunerorkest. Leerlingen van IKC de Wenteling uit Balinge lazen tijdens de stille tocht de namen van de op 19 mei 1944 weggevoerde en vermoorde Sinti en Roma. Tijdens de herdenking werd gesproken door Sinti en Roma uit de eerste, tweede en (nadrukkelijk) ook de derde generatie. Belangrijk voor de erkenning van het leed was de bijdrage van staatssecretaris Paul Blokhuis. Ten slotte was op grote schermen een speciale videoreportage te zien met daarin beelden van eerdere herdenkingen en (educatieve) initiatieven, daarmee de link weergevend tussen de herdenking in kamp Westerbork en deze lokale en regionale initiatieven. Aansluitend vond in het Herinneringscentrum een bijeenkomst plaats waarbij aan de hand van muziek, bijdragen en interviews de tentoonstelling *Opgejaagd. Vervolging van Sinti en Roma tijdens de Tweede Wereldoorlog* en de hernieuwde Westerborkportretten-website werden gepresenteerd. Na afloop was er een informeel samenzijn. Bij de totstandkoming van deze dag werd nauw samengewerkt met vele vertegenwoordigers uit de Sinti en Roma gemeenschap, alsmede de NOS, RTV Drenthe en bijvoorbeeld SOL Filmproducties.

Ooggetuigenlezingen

Nog altijd kan en mag het Herinneringscentrum een beroep doen op ooggetuigen die hun persoonlijke oorlogsverhaal willen vertellen en tweede en derde generatie 'oorlogskinderen' die het verhaal van hun (groot)ouders door willen geven. In samenwerking met het *Landelijk Steunpunt Gastsprekers WOII-Heden* wordt elke laatste zondag van de maand en soms ook op andere historisch belangrijke data een ooggetuigenlezing gehouden. Ook ooggetuigen uit de andere bewoningsperiodes van kamp Westerbork waren regelmatig in het museum aanwezig om hun levensverhaal te vertellen. Ook dit jaar was er weer veel belangstelling voor deze bijzondere lezingen.

Zondaglezingen

27 januari	Ernst Verduin
24 februari	Jacques d'Ancona
31 maart	Elli Slier - Katz
28 april	Elisabeth Oets en Koert Broersma
26 mei	Micha Bruinvels
30 juni	Edith Nagel - Ossendrijver
28 juli	Esther Barendse - Boas
25 augustus	Ies Leefsma
29 september	Merlyn Frank
27 oktober	Herman Polak
24 november	Sonja en Donald de Marcas

Overige lezingen

4 mei	Joop Waterman
4 mei	Evalina Stad
4 mei	René de Vries
15 augustus	Annelies Oldeman in het kader van Indië herdenking

Boekpresentaties, bijeenkomsten, reizen, voorstellingen en overige publieksactiviteiten

31 januari – 3 februari

Educatieve docentenreis Bergen-Belsen

In samenwerking met de Commissie Didactiek en Activiteiten van de Vereniging voor docenten geschiedenis en staatsinrichting in Nederland (VGN) organiseerde het Herinneringscentrum een educatieve docentenreis naar Bergen-Belsen met 20 deelnemers. Er werd stilgestaan bij de problematiek van het gebruik van schokkende beelden in de klas, de na-oorlogse geschiedenis van kamp Westerbork en kamp Bergen-Belsen, de ontwikkeling van beide locaties als plekken van herinnering en hoe een 'lege plek' te laten spreken voor leerlingen.

10 maart

Boekpresentatie 'Het zwijgen gebroken'

Geboren als zoon van een Nederlandse vader en een Indo-Chinese moeder, brengt Felix Bakker (1925) zijn jeugd door in een kindertehuis in Soekaboemi. Op 10 maart presenteerde hij in het Herinneringscentrum zijn boek *Het zwijgen verbroken. Memoires van een oorlogsveteraan*. In dit boek is zijn leven samengesmeed tot een persoonlijk verhaal van zijn veelbewogen leven tegen de achtergrond van grote historische gebeurtenissen en het dilemma van een 'kind van twee culturen': de liefde voor zijn geboorteland én de loyaliteit naar zijn vaderland.

17 maart

Boekpresentatie 'De man die geen hekel had aan Joden'

Op zondag 17 maart interviewde journalist Frits Barend schrijfster en kunstenaar Chaja Polak. Zij schreef het boek *'De man die geen hekel had aan Joden'*. In het boek stelt zij de nivellering van oorlogsleed aan de kaak, en verweeft verleden en heden tot een aanklacht tegen onwetendheid en onverschilligheid, tegen nivellering en gesjoemel met de feiten van de geschiedenis.

21 maart

Molukse bijeenkomst 'Aan de andere kant'

Op 21 maart 1951 meerde de Kota Inten aan in de haven van Rotterdam. Aan boord zaten de eerste eenheden, Molukse voormalige KNIL-soldaten met hun gezinnen. Een deel van de gezinnen werd ondergebracht in voormalig kamp Westerbork. Hiervoor werd de naam veranderd in *Woonoord Schattenberg*. Om hierbij stil te staan organiseerde het Herinneringscentrum een herinneringsbijeenkomst. Het programma bestond onder andere uit een persoonlijke invalshoek van de bijzonder hoogleraar Molukse geschiedenis van de VU (Fridus Steylen), een nieuwe song van JongTalentMuziek leerlingen (Harens Lyceum) opgedragen aan onder anderen Bernard Hanskamp die gegijzeld was in het Provinciehuis van Assen, 'spoken words' van Charles Goudsmit en twee zingende predikanten.

17 april

Een middag met Mechanicus

Deze middag stond in het teken van journalist Philip Mechanicus en startte met de voorstelling *Wachten op transport* van Elisabeth Oets. Tevens werd het eerste exemplaar van de biografie *'Buigen onder de storm, Philip Mechanicus – Verslaggever tot in de dood 1889-1944'* van auteur Koert Broersma uitgereikt. Deze biografie laat op indringende wijze zien hoe het leven van een bijzondere man door de Jodenvervolgging tijdens de Tweede Wereldoorlog, voortijdig werd beëindigd.

3 mei en 14 augustus

Actie Niet weggoaien!

Nog altijd duiken bijzondere objecten uit de Tweede Wereldoorlog op. Variërend van een stapeltje brieven tot foto's, documenten of een voorwerp. Deze kunnen een bijzondere kijk geven op het verleden. Met de *Actie Niet weggoaien'* vraagt het Herinneringscentrum aandacht voor deze 'vondsten'. De actiedag zelf leverde een brief op. De brief werd geschreven vanuit kamp Westerbork op 3 mei 1943 en is waarschijnlijk het kamp uit gesmokkeld.

6 - 11 mei

Theatervoorstelling Ludmilla

Onder de overkapping bij de woning van de kampcommandants werd de theatervoorstelling Ludmilla gespeeld. Deze operaparodie werd in 1944 eenmalig door kampgevangenen opgevoerd in kamp Westerbork.

9 mei

Boekpresentatie Gemmeker- Commandant van Kamp Westerbork

Gemmeker – Commandant van Kamp Westerbork van auteur Ad van Liempt werd 9 mei gepresenteerd in Herinneringscentrum Kamp Westerbork. De eerste exemplaren werden uitgereikt aan Gemmeker's kleindochter Anke Winter, Holocaust-overlevende Eva Weyl, onderzoeksrechter Wolfgang Steffen en Dirk Mulder (directeur Herinneringscentrum Kamp Westerbork).

20 juni

Symposium afscheid directeur Dirk Mulder

Ter ere van het afscheid van Dirk Mulder organiseerde het Herinneringscentrum op 20 juni een symposium in De Nieuwe Kolk in Assen voor collega's uit de museale wereld en het veld '40-45' waarin de verschillende kanten van het directeurschap van Dirk Mulder werden belicht. De dag werd afgesloten met een receptie. Tijdens de receptie ontving Dirk Mulder twee erepenningen, één van de Provincie Drenthe en één van de Gemeente Midden-Drenthe, voor alles wat hij met zijn werk voor het Herinneringscentrum alsook voor de gemeente en de provincie heeft betekend. De genodigden konden als cadeau een gift doen voor het nieuwe fonds *Leo Salo Leo-fonds*. Naast de giften zijn ook de opbrengsten van de gehouden veiling toegevoegd aan het fonds dat als doel heeft een bijdrage te leveren aan educatieve projecten voor kinderen.

2 augustus

Documentaire Een stukje blauw in de lucht

Op 2 augustus is het Roma Holocaust Memorial Day. Op deze dag in 1944 werd in Auschwitz-Birkenau het zogeheten Zigeunerlager 'geliquideerd'. Duizenden Sinti en Roma werden die dag in de gaskamers van het vernietigingskamp vermoord. Hier stonden we 75 jaar later bij stil in Herinneringscentrum Kamp Westerbork. De film *Een Stukje Blauw in de Lucht* (2007) van cineast Bob Entrop werd deze dag getoond. De indringende film vertelt het aangrijpende relaas van twaalf Sinti en Roma die de Tweede Wereldoorlog overleefden en daar voor het eerst over spreken.

13 september

Voorvertoning film Gemmeker

In de overkapping bij de kampcommandantswoning vond op 13 september een exclusieve vertoning van de korte film *Gemmeker* plaats. Een waargebeurd verhaal over een confronterend en aangrijpend verhoor van Albert Gemmeker door Maurits Frankenhuis. Uniek in deze film waren gerestaureerde en ingekleurde transportbeelden uit de Westerborkfilm die is opgenomen in het UNESCO Memory of the World Register voor documentair erfgoed.

13 oktober

Boekpresentatie Treinen op dood spoor

In het bijzijn van zijn kinderen en elf kleinkinderen werd de vernieuwde uitgave gepresenteerd van Fred Schwarz, *Treinen op dood spoor*. In dit boek beschrijft Schwarz zijn herinneringen aan de kampen Westerbork, Theresienstadt, Auschwitz en Meuselwitz. In zijn research werd hij bijgestaan door onderzoekers van het Herinneringscentrum. Het eerste exemplaar werd gepresenteerd aan oud-directeur Dirk Mulder, die ook de inleiding van het boek schreef. De elf kleinkinderen lazen als een estafette enkele fragmenten voor van de laatste pagina's van dit indrukwekkende egodocument. Ter gelegenheid van deze presentatie schonken de kinderen van Fred Schwarz twee ringen die hij in kamp Westerbork van vliegtuigglas maakte voor zijn verloofde en latere vrouw Carry. Deze bijzondere objecten werden opgenomen in de collectie van het Herinneringscentrum.

16 en 17 november

Voorvertoning Het geheugen van Auschwitz

De dilemma's van Auschwitz directeur Piotr Cywinski en zijn team worden belicht in de documentaire *Het geheugen van Auschwitz*. Hoe wordt de herinnering aan één van de meest gruwelijke plekken uit de geschiedenis bewaard? Dit was op 16 en 17 november te zien in een exclusieve voorvertoning in het Herinneringscentrum.

25 november

Symposium en boekpresentatie jubileum LSG

In 2019 bestond het Landelijk Steunpunt Gast sprekers WOII-heden (LSG) 20 jaar. Op 25 november werd hierbij stil gestaan tijdens een symposium, met lezingen van gast sprekers en externe deskundigen. Tevens is het jubileumboek van LSG gepresenteerd en door staatssecretaris Paul Blokhuis in ontvangst genomen. Dit (kinder)boek is een bundeling van verhalen: schrijvers van Schrijvers van de Ronde Tafel (onder coördinatie van Martine Letterie) hebben de persoonlijke ervaringen van twaalf nog actieve gast sprekers vastgelegd.

4 december

Opening stiltehoek

Dankzij een bijdrage van de werkgroep *Wandelen Leek-Westerbork* (WLW) van de Historische Kring Gemeente Leek en omstreken, kon het Herinneringscentrum een stilteplek inrichten. Daar kunnen bezoekers in alle rust het monumentale boek *De 102.000 Namen* inkijken, herdenken en herinneren. De stiltehoek werd in gebruik genomen door burgemeester Ard van der Tuus van de gemeente Westerkwartier.

Bijzondere bezoeken van en aan Herinneringscentrum Kamp Westerbork

26 februari	Bedrijfsbezoek van VNO-NCW
11 maart	Bedrijfsbezoek van museumdocententeam Fries Museum
14 maart	Werkbezoek staatssecretaris Blokhuis
20 maart	Bedrijfsbezoek van Lions Club Emmen
24 maart	Bezoek Nederlands Elftal Oranje-onder-19
8 april	Schoolbezoek met burgemeester Ahmed Aboutaleb
16 april	Bezoek van Memory Museum Nijverdal
20 april	Bezoek van Bevrijdingsfestival Drenthe
2 mei	Bezoek aan Lions Club Westerbork
6 mei	Ondertekening Convenant vfonds en Provincie Drenthe
23 mei	30 ^e bezoek Jozefschool uit Venhuizen
12 juni	Werkbezoek van Israëliische ambassadeur
12 juli	Schoolbezoek basisschool De Dolfijn uit Zwijndrecht (voormalige school van Leo Meijer)
27 augustus	Bezoek op maat voor groep doof-blinde bezoekers
28 augustus	Vrijwilligers SMH-instellingen
17 september	Bezoek van The UJA Jewish Federation of New York
5 oktober	Bezoek medewerkers en vrijwilligers voormalig kamp Natzweiler
15 november	Werkbezoek delegatie staatsmuseum Sobibor en Majdanek
21 november	Bezoek leerlingen Carolus Clusius College Zwolle in kader van project Vertel Vrijheid!

Vorbereidings 2020

Naast het organiseren van alle hier genoemde activiteiten en herdenkingen, zijn we ook in 2019 al druk bezig geweest met de voorbereidingen voor het Jaar van de Vrijheid 2020. In dat teken troffen we voorbereidingen voor:

- *De 102.000 Namen Lezen* (22 – 27 januari 2020)
- Tijdelijke tentoonstelling *Het verdriet van de bevrijding* (februari – oktober 2020)
- Herdenking 12 april
- Dodenherdenking en Bevrijdingsdag (4 en 5 mei 2020)
- Theaterproductie *Aan de Andere Kant* (juni-juli 2020)

Bijlage 5 Communicatie, PR en marketing

De afdeling Communicatie, PR en marketing adviseert en ondersteunt op het gebied van communicatie en marketing. De afdeling is betrokken bij de organisatie en uitvoering van diverse herdenkingen, activiteiten, tentoonstellingen en draagt zorg voor de uitingen in en buiten het Herinneringscentrum. Er zijn diverse succesvolle promotionele activiteiten georganiseerd ten behoeve van de boekenwinkel en er zijn nieuwe samenwerkingen aangegaan met serviceclubs die verschillende projecten hebben ondersteund.

De afdeling is het eerste aanspreekpunt voor de media. Op verschillende manieren werden de collectie, de activiteiten en de kennis van het Herinneringscentrum in het nieuws gebracht. In het eerste kwartaal was de voorgenomen deelname aan de Nacht van de Vluchteling aanleiding voor veel media om er aandacht aan te besteden. Deze minder prettige berichtgevingen werden in de maanden daarna opgevolgd door positievere verhalen en artikelen. De wisseling van directie was voor veel media aanleiding om terug te blikken met de vertrekkende directeur Dirk Mulder (NRC op 5 mei, De Volkskrant op 24 mei, Dagblad van het Noorden op 1 juni en De Krant van Midden-Drenthe op 20 juni) en vooruit te blikken met de nieuw aangetreden directeur Gerdien Verschoor (Trouw op 17 augustus en Dagblad van het Noorden op 13 oktober).

De jaarlijkse 4 mei herdenking werd rechtstreeks uitgezonden op RTV Drenthe. De Nationale Herdenking Sinti en Roma op 19 mei kwam landelijk in het nieuws via de NOS, Nieuwsuur en diverse landelijke kranten.

Ook de collectie kwam op verschillende manieren in het nieuws. Dat gebeurde o.a. door medewerking te verlenen aan nationale en regionale omroepen en de schrijvende pers maar ook door medewerking te verlenen aan verschillende documentaires voor onder andere de BBC en de Australische tv.

Daarnaast deelden we verhalen, blogs en nieuws op de sociale media kanalen. Naast de afdeling Communicatie, PR en marketing onderhoudt ook het Landelijk Steunpunt contacten met de media en bemiddelt in toenemende mate tussen gastprekers en kranten of omroepen.

Website

Aantal bezoekers: 331.990

Verblijfsduur: 02:19 minuten

Facebook

Volgers 1 januari: 4387

Volgers 31 december: 6743

Aantal berichten: 286

Bereik (met video) 5.517 personen

Bereik (met foto) 3.963 personen

Bereik (met link) 2.585 personen

Twitter

Volgers 1 januari: 1973

Volgers 31 december: 2271

Verstuurde tweets en retweets: 202 tweets en retweets

LinkedIn

Volgers 1 januari: 535

Volgers 31 december: 660

Aantal berichten: 45

Instagram

Volgers 1 januari 1088

Volgers 31 december: 1530

Aantal posts: 71 posts

Bereik: gemiddeld 1.500 personen

Publicaties

In maart en september verscheen een exemplaar van *Getekend Nieuws*, het blad dat wordt verspreid onder ruim 2.700 Vrienden van het Herinneringscentrum. Ook werd maandelijks de digitale nieuwsbrief verspreid.

Bijlage 6 Aanwinsten (aankopen en schenkingen) en bruiklenen

De collectie van het Herinneringscentrum groeide met 55 nieuwe schenkingen en bruiklenen.

- Diverse originele documenten betreffende Elisabeth Franz (1928). Zij kwam op 16 mei 1944 in kamp Westerbork terecht en werd doorgestuurd naar Auschwitz.
- Originele brieven geschreven door Louis Asch (1913) en zijn verloofde aan de vader van de schenker. De beide mannen kenden elkaar uit de mobilisatietijd. De brieven geven een beeld van de anti-Joodse maatregelen en de gevolgen ervan voor een katholiek gedoopte familie.
- Digitale tekening van Leo Kok voorstellend de kraamkamer in kamp Westerbork. Afgebeeld is Annie Richter, kinderverpleegster en haar broer Gerhardt Benjamin Richter, die werkzaam was bij de OD. De tekening is gemaakt naar aanleiding van de verjaardag van de laatste.
- Drie originele leerboeken van de politie geschreven door P. Stapel en J.J.A. de Koning, 17de druk, delen 1,2 en 3, 1938. In deel 3 staat als inscriptie: 'Theo Janssen, Virmundstraat B337, Gemert, N.B, Kamppolitie Westerbork'. Onbekend is wanneer de heer Janssen in Westerbork heeft gediend. De boeken lagen in een politiebureau in Eindhoven om weggegooid te worden. De schenker nam de boeken mee en ontdekte later pas de inscriptie.
- Hobbelpaard van Len van Til. Zij werd in januari 1943 geboren en op 3 juli schreef haar moeder er over in haar dagboek.
- Twee foto's: een portretfoto's van Margaretha Chanachowitz-Frenkel (1921) en haar jongere zus Kaatje (1924) Frenkel.
- De vader van de schenker bezorgde kolen bij de familie Frenkel. Op een dag kwam hij thuis met de twee foto's. Hij had ze gekregen van de heer Frenkel: 'Zorg ervoor dat zij niet vergeten worden!'
- Originele brief bestaande uit twee kantjes geschreven door Elisabeth Rosetta Smiet-van Gelderen (1909). Het is een dramatische geschreven brief, een dag voordat zij op transport naar Auschwitz gaat. Het is een afscheid van haar man en haar kind.
- Een collectie van de familie Boelens, bestaande uit foto's, documenten en gedicht De vader van de bruikleengever zat in 1947 in Internerings- en Verblijfskamp Westerbork. Topstuk is de verjaardagskaart van de geïnterneerde Appie Boelens voor zijn zoon. Daarnaast schreven de zusters uit barak I een gedicht voor Appie Boelens.
- Grote collectie, bestaande uit originele brieven, documenten en foto's afkomstig van Abraham Emanuel Sachs en zijn niet-Joodse vrouw Annetje de Jonge. Abraham kwam op 19 september 1942 in kamp Westerbork terecht. Onderweg schreef hij al zijn eerste brief. De volgende brieven gaan in ieder geval door tot de winter van 1943. Hij stond meerdere malen op het punt doorgestuurd te worden. Afstammingsonderzoek en dooppapieren moesten ervoor zorgen dat Abraham ontslagen kon worden. Dit gebeurde uiteindelijk in augustus 1943.
- Recent zijn het libretto van Willy Rosen en de partituur van Erich Ziegler gevonden van de korte opera *Ludmilla*, geschreven en eenmalig opgevoerd in Westerbork in juni 1944. Het gaat hier om een kopie. Het origineel is in het bezit van de bruikleengeefster.
- Originele brieven, briefkaarten en documenten: betreft Levi Hakker en Rachel Hakker-Wijnman, die van 28 november 1942 tot en met 23 februari 1943 in kamp Westerbork hebben gezeten. Daarnaast kaarten en brieven van Marie Hakker uit kamp Vught, 29 april 1943 tot 7 juni 1943.
- En verder vanuit Westerbork nog briefkaarten van overige familieleden: David Hakker en Grietje Hakker-Blok en een vriendin en collega van Marie: Hester Broekhuijsen.

- Twee briefkaarten, een kopie en een origineel. De briefkaart, kopie is geschreven door Maximilian Goldenberg (1902) vanuit barak 64, op 1-1-1943. Het origineel is geschreven door geschreven door Gerrit Berlijn of zijn vrouw Sara. In de briefkaart worden meerdere personen genoemd.

Bijlage 7 Publicaties

Rahel Hermes

- Redactie Rubric onderwijs – educatieve programma’s SMH, Amsterdam 2019
- Redactie *WO2, diversiteit en inclusie. Handreiking vanuit de Kwaliteitsimpuls Educatie*, SMH, Amsterdam 2019
- Eindredactie *Werkvormen voor WO2 lessen. Best practices van oorlogs- en verzetsmusea en herinneringscentra vertaald naar werkvormen voor in de klas*, SMH, Amsterdam, 2019

Bas Kortholt

Bijdrage geleverd aan (historisch) onderzoek, fotoredactie, meelesen:

- *Ceija Stojka (1933-2013) - Oorlogsherinneringen van een Roma*, tentoonstelling Museum Het Valkhof, februari 2019
- Museale inrichting Nationaal Monument Oranjehotel, september 2019
- *Nooit Bevrijd! Sinti in Weert en Limburg*, tentoonstelling geopend op 3 mei Gemeentearchief Weert.
- David Barnouw, Dirk Mulder en Guus Veenendaal, *De Nederlandse spoorwegen in oorlogstijd- Rijden voor vaderland en vrijheid*, Hooghalen, oktober 2019
- Koert Broersma, *Buigen onder storm* (heruitgave), Assen, mei 2019
- Martine Letterie, *Wij blijven bij elkaar*, Groningen, maart 2020
- Ad van Liempt, *Gemmeker, Commandant van kamp Westerbork*, mei 2019
- Schrijvers van de Ronde tafel, *Wij waren erbij*, november 2019
- Claartje Wesselink, *Memory Is the Only Paradise’ – Photographs from a Jewish Family Archive* Rijksmuseum Studies in Photography, juni 2019
- Noordhof Atlas Producties, *De Bosatlas van de Tweede Wereldoorlog*, februari 2020
- *Gemmeker*, speelfilm van The Media Brothers, september 2019
- *Requiem voor Auschwitz*. Het vervolg op de bekroonde film *Een stukje blauw in de lucht*, documentaire Sol Film producties, 2020
- *Nu, 1945*, website van het Dagblad van het Noorden, 2019/2020

(Historisch) advies verleend aan:

- Commissie Individuele Tegemoetkoming Slachtoffers WOII Transporten NS (betreffende representativiteit van Sinti en Roma en beleid aangaande deze groep)
- Gemeente Zutphen (Opvoering Requiem voor Auschwitz op 4 mei 2020 in Zutphen)
- Stichting O Lungo Drom (betreffende publicaties, website en toekomstige activiteiten)
- Roma Utrecht (betreffende opzetten van diverse activiteiten en subsidiering van deze activiteiten)
- Romeny Jag (betreffende opzetten van diverse activiteiten en subsidiering van deze activiteiten)
- Vereniging Sinti, Roma en woonwagenbewoners Nederland (betreffende opzetten van activiteiten en subsidiering van deze activiteiten)
- A Cold Case diary. Anne Frank (FBI onderzoek naar de vraag wie Anne Frank heeft verraden)

- Nationaal Comité 4 en 5 mei (aangaande representativiteit van Sinti en Roma)

Dirk Mulder

- *Inleiding* bij Fred Schwarz, *'Treinen op dood Spoor'*, Hooghalen, oktober 2019
- *De Nederlandse Spoorwegen in oorlogstijd 1939-1945 - Rijden voor vaderland en vrijheid*, (samen met David Barnauw en Guus Veenendaal), Hooghalen, september 2019

Christel Tijen

- Redactie *Werkvormen voor WO2 lessen. Best practices van oorlogs- en verzetsmusea en herinneringscentra vertaald naar werkvormen voor in de klas* Amsterdam, SMH, 2019
- Redactie Rubric onderwijs – educatieve programma's , Amsterdam, SMH, 2019
- Eindredactie *Voor elk wat wils. Een inventarisatie van het educatieve aanbod en de (bereikte) doelgroepen van de veertien SMH-participanten*, SMH, Amsterdam, 2019
- Redactie *WO2, diversiteit en inclusie. Handreiking vanuit de Kwaliteitsimpuls Educatie*, SMH, Amsterdam, 2019
- Meelezer: Martine Letterie, *Wij blijven bij elkaar*, Amsterdam, maart 2020
- Meegewerkt aan: Noordhof Atlas Producties, *De Bosatlas van de Tweede Wereldoorlog*, Groningen, februari 2020

Bijlage 7 Bestuurs- en nevenfuncties

Nevenfuncties, advisering en ondersteuning

Guido Abuys

Adviseur nieuwe opzet nieuwe website Actie Niet Weggoaien
Adviseur In100 foto's, project NIOD, namens de provincie Drenthe

Inge Derks

Tevens werkzaam bij Fysio Centrum Beilen als praktijkmanager
Voorzitter Raad van Commissarissen Univé Samen
Secretaris Platform Drentse Musea

Dirk Mulder

Comité van Aanbeveling Stichting Terug naar Westerbork
Comité van Aanbeveling Holocaust Namenmonument
Algemeen bestuur Groninger Archieven
Stuurgroep Oktober Kindermaand (tot 1 juli)
Curatorium Westerbork Leerstoel (tot 1 juli)
Bestuur Scholten-Kammingafonds

Gerdien Verschoor

Raad van Toezicht DEN Kennisinstituut cultuur & digitalisering
Bestuur Musea Zutphen (tot september)
Comité van Aanbeveling Stichting Struikelstenen Aa en Hunze
Curatorium Westerbork Leerstoel
Jury BankGiroLoterij Museumprijs
Stuurgroep Oktobermaand Kindermaand

Christel Tijen

Raad van Inspiratie Herinneringscentrum Apeldoornsche Bosch
Werkveldadviescommissie van het Hanze Honours College Groningen
Werkgroep educatie Stichting Musea en Herinneringscentra 40-45 – Kwaliteitsimpuls Educatie

Bijlage 8 Lezingen, deelname aan conferenties, representatie

Guido Abuys

- Aanwezig bij de opening van de foto expositie *De Jodenvervolging in foto's*. Nederland 1940-1945, Het Herinneringscentrum leverde foto's voor deze expositie. Joods Cultureel Kwartier Amsterdam, 27 januari.
- Werkbezoek aan Treasor, Leeuwarden, 27 februari
- Aanwezig tijdens de opening expositie 'Station Muiderpoort', 5 maart
- Bijdrage tijdens Radio Westerbork, over kampcommandant Gemmeker, Hooghalen, 7 april
- Actie Niet Weggooien, Hooghalen, 3 mei en 14 augustus
- Lezing gehouden over de naoorlogse periode van kamp Westerbork, Netwerkdag NOB, Groningen, 23 mei
- Lancering fotoproject *De Tweede Wereldoorlog in 100 foto's* als lid van de stuurgroep, provinciehuis Drenthe, Assen, 25 juni
- Aanwezig bij de opening van de expositie in de Amerikaanse ambassade over de rol van het Amerikaanse leger tijdens de bevrijding van Nederland. Het Herinneringscentrum leverde een bijdrage (thema Jodenvervolging), Den Haag 3 juli
- Aanwezig bij de herdenking einde oorlog Nederlands-Indië, Den Haag, 15 augustus
- Aanwezig bij de presentatie van de Tribunaal Archieven, NOB en Nationaal Archief, 13 september
- Aanwezig symposium rol van de Nederlandse Spoorwegen tijdens WOII, Utrecht, 17 september
- Organisatie herdenking van de Joodse werkkampen en overhandiging archief Stichting Joodse werkkampen Drenthe en Friesland, Hooghalen, 3 oktober
- Organisatie presentatie van het boek 'Treinen op dood spoor', Hooghalen 13 oktober
- Aanwezig tijdens de perspresentatie 75 jaar vrijheid, provinciehuis Drenthe, Assen, 16 oktober
- Ontvangst delegatie Toegoenezen, Hooghalen, 17 oktober
- Lezing over de transporten vanuit kamp Westerbork, Spoorwegmuseum, Zuidbroek, 2 november
- Aanwezig tijdens aftrap *De Tweede Wereldoorlog in 100 foto's* Provinciehuis Assen, 11 november
- Aanwezig tijdens de Netwerkdag NOB, Amsterdam, 21 november

Jelmer Holwerda

- Studiedag Joods Monument, digitale lespakket, Amsterdam 11 juli
- Hogeschool Rotterdam, workshop LSG, Rotterdam 7 oktober

Bas Kortholt

- Radio Westerbork over Sinti en Roma, tafelgast (historisch expert), 3 februari 2019
- Presentatie speelfilm *Gemmeker*, tafelgast, 13 september 2019
- *The virtual reconstruction of the Commandershouse*, Conferentie Accessing Campscapes. iC-ACCESS.
- Inclusive Strategies for European Conflicted Pasts, presentatie, Wenen, 17 oktober 2019
- *De Herinnering aan kamp Westerbork*, Symposium 20 jaar LSG. Presentatie, 25 november 2019
- Expertmeeting Sinti en Roma. Uitgenodigd als expert Sinti en Roma door de Gemeente Utrecht. Utrecht, 13 december 2019
- Onthulling Sinti en Roma monument Den Bosch, 14 oktober 2019
- Opening tentoonstelling *Nooit Bevrijd! Sinti in Weert en Limburg*, 3 mei 2019

José Martin

- Expertmeeting Commissie Herstelbetalingen NS, NIOD Amsterdam, 23 januari
- Herdenking Apeldoornsche Bosch, Apeldoorn, 22 januari
- Lezing medewerkers NIOD over Naam en Gezicht, NIOD Amsterdam, 12 maart
- Deelname Projectgroep Oorlogslevens, Amsterdam, meerdere bijeenkomsten
- Deelname startbijeenkomst onderzoek WOII slachtoffers psychiatrie en gehandicaptenzorg, Utrecht, 14 maart
- Begeleiding internationale meeting Lionsclub Emmen en Jever, Hooghalen, 25 mei
- EHRI-congres, Amsterdam, 2 en 3 juli
- Begeleiding werkbezoek directie en medewerkers van Maison d'Izieu, Hooghalen, 10 juli
- Werkbezoek aan Eems Dollard Regio, Bad Nieuweschans, 22 oktober
- Begeleiding bezoek Jewish Foundation aan Herinneringscentrum, Hooghalen, 17 september
- Deelname Internationale Databaseconferentie, Yad Vashem Jeruzalem, 3-6 november

Dirk Mulder

- Promotie Ad van Liempt, Rijksuniversiteit Groningen, 9 mei (paranimf)

Christel Tijen

- Ronde Tafel-bijeenkomst totstandkoming Herinneringscentrum Apeldoornsche Bosch, op initiatief gemeente Apeldoorn, V-Fonds en Coda, 10 januari 2019
- Deelname studiereis SMH-Kwaliteitsimpuls Educatie naar Imperial War Museum, Jewish Historical Museum London, 3-6 maart 2019
- Deelname Nationaal Geschiedenis Onderwijs Congres, 15 maart 2019
- Organisatie en presentatie workshops gezamenlijk MBO-burgerschapsonderwijscongres rond de presentatie van het educatieve project *Plekken met een verhaal*, 31 maart 2019
- Klankbordgroepbijeenkomst onderzoek naar motivatie en inhoud van lessen WOII en Holocaust door docenten geschiedenis en burgerschap (VO) in opdracht van VWS door dr. Marc van Berkel, 5 april 2019
- Overleg Nederlandse EHL-sites op initiatief Rijksdienst Cultureel Erfgoed, 7 juni 2019
- Kennisatelier Identiteit, Erfgoed en Burgerschap, eindbijeenkomst *Voices of Tolerance*, 28 juni 2019
- Input-bijeenkomst *Wordt gemist*, educatief programma bij www.joodsmonument.nl door het Nationaal Holocaust Museum i.o., 11 juli 2019
- Museumkennisdag, 4 oktober 2019
- Deelname studiereis SMH-Kwaliteitsimpuls Educatie naar New York, 11-16 november 2019
- Gastcolleges Windesheim – studenten HBO geschiedenis, 28 november 2019
- Workshop VGN didactiekconferentie, 29 november 2019

Gerdien Verschoor

- *Het verdriet van de bevrijding*, Kristallnachtlezing, Grote Kerk Breda, 10 november
- *Als je ophoudt met schilderen, valt de hemel naar beneden*, lezing Dag van de Rechten van de Mens, Soroptimist International Club Enschede, 9 december
- International Conference for Truth, Justice and Peace, Den Haag, 25 juni
- Symposium *De Kinderen van Versteeg*, NS in de Tweede Wereldoorlog, Utrecht, 17 september

- Netwerkdag Gebiedssafari Midden-Drenthe, 2 oktober
- Studiedag delegatie Sobibor, Den Haag, 12 november
- Netwerkdag Oorlogsbronnen, Amsterdam, 21 november

Sipke Witteveen

- Alfa College MBO – workshops LSG, Groningen, 5 en 11 februari
- Kleve-project - interview Ernst Verduin, Nieuw Weerdinge, 18 april
- Boekpresentatie *Wij overleefden*, Sytze van der Zee, Prometheus Amsterdam, 25 september
- Hogeschool Rotterdam – workshop LSG, Rotterdam, 7 oktober
- Toespraak crematie Hans Aussen, Amsterdam, 28 november

Bijlage 9 Beheer en bedrijfsvoering

Beheer en bedrijfsvoering zijn binnen het Herinneringscentrum ondersteunend aan het primaire proces, museum en kampterrein. Onder bedrijfsvoering vallen de afdeling financiën, personeelszaken, pr, communicatie en marketing, facilitaire zaken, receptie en café. Onder beheer vallen onder andere onderhoud van het kampterrein en museum. Het kampterrein wordt in samenwerking met Staatsbosbeheer onderhouden.

Boekwinkel

Met de boekwinkel proberen wij de bezoekers de verhalen mee te geven van ooggetuigen, van mensen die in kamp Westerbork verbleven en op transport werden gesteld. De boeken geven lezers de mogelijkheid zich verder te verdiepen in de geschiedenis van Kamp Westerbork. Met een boek kunnen mensen niet alleen een herinnering mee naar huis nemen, maar biedt het ook aanleiding om het verhaal steeds opnieuw te vertellen. We vinden het belangrijk om een goede balans te houden tussen romans, ooggetuigenverhalen en vakliteratuur om zo de verschillende bezoekers goed van dienst te zijn.

Bijlage 10 Vrienden, donateurs, begunstigers en sympathisanten

Het Herinneringscentrum genereert gelden via kaartverkoop en subsidies maar ook via vrienden, donateurs, (bijzondere) begunstigers en sympathisanten. Iemand is vriend van het Herinneringscentrum vanaf € 25,00. Donateurs zijn personen die jaarlijks tussen de € 75,00 en € 300,00 betalen. Begunstigers doneren jaarlijks € 300,00 of meer. Tot bijzonder begunstigers rekenen we personen die éénmalig minimaal € 2.500,00 doneren. Onder sympathisanten scharen we die personen die ons jaarlijks steunen met maximaal € 20,00.

Soort	Totale baten in 2019	Aantallen
Vriend	€ 57.166	2.066
Donateur	€ 34.748	402
Begunstiger	€ 11.553	26
Bijzondere begunstiger	€ 10.000	3
Sympathisant	€ 1.792	136
Totaal	€ 115.258	2.633

Bijlage 11 Personeel en organisatie

Bezetting directie, medewerkers kantoren en receptie

Op 1 januari 2019 waren er tien fulltimers en achttien parttimers in dienst. Totaal fte: 20,86.

Bij de receptie zijn vier medewerkers werkzaam op basis van een oproepcontract. Het aantal fte per afdeling is als volgt:

Directie	: 1
Financieel	: 1,45
PR, Marketing en Communicatie	: 1,78
Secretariaat	: 1,76
P&O	: 0,89
Educatie	: 5,23
Collectie	: 2,67
Receptie	: 1,52
Bedrijfsvoering	: 0,67
Beheer	: 2
LSG	: 1,89

In dienst/uit dienst

In 2019 zijn zes nieuwe medewerkers in dienst gekomen. We hebben daarnaast ook afscheid genomen van medewerkers, negen in totaal. Enerzijds door natuurlijk verloop, anderzijds omdat tijdelijke contracten niet verlengd werden.

Directie

Dirk Mulder, die deze functie ruim 33 jaar heeft vervuld, heeft in 2019 de pensioengerechtigde leeftijd bereikt en daarom werd zijn functie vacant gesteld. Per 1 juli is Gerdien Verschoor als directeur-bestuurder aangetreden.

Vrijwilligers

Op 31 december 2019 waren er 79 vrijwilligers actief binnen het Herinneringscentrum. Dat staat gelijk aan ongeveer vijftien fte.

Detachering

Ook is er dit jaar weer een medewerker bij ons gedetacheerd via Aktion Sühnezeichen/Friedensdienste (Duitsland).

Stagiaires

We hebben ook dit jaar weer stagiaires mogen verwelkomen op de afdeling PR en marketing, communicatie en de afdeling Financiën.

Ziekteverzuim

Het gemiddelde ziekteverzuimpercentage over 2019 is 4,21%. Landelijk gezien ligt het gemiddelde percentage op 4,4% bij bedrijven tussen de 1 en 100 medewerkers.

Raad van Toezicht

De Raad van Toezicht was ultimo 2019 als volgt samengesteld:

mevrouw B.J. Minco, voorzitter

Strategisch adviseur in de kunst, cultuur- en mediasector

Schrijver, dagvoorzitter/Voorzitter Stichting Amsterdam Verbindt/Lid Commissie Cultuureducatie van het Amsterdams Fonds voor de Kunst

de heer B.G.H. Jacobse MBA, secretaris-penningmeester

Directeur-eigenaar Jacon B.V. en directeur Groningen Internet exchange

Mede-eigenaar Bytesnet BV/Bestuurslid Hanze University Foundation/Penningmeester Holland Webweek Groningen/

Secretaris Boost-up/Voorzitter Heerensociëteit Vivendum/Penningmeester CoDE Educatiefonds Rotterdam

de heer mr. S.W. Mouw

Voormalig senior-partner Ernst & Young c.q. Moret Ernst & Young en voorgangers

Gast spreker voor Landelijk Steunpunt Gast sprekers

de heer P.E.J. den Oudsten

Oud-burgemeester van Groningen

Voorzitter Raad van Toezicht MST (Medisch Spectrum Twente)/Voorzitter Raad van Toezicht Hogeschool

Windesheim/Voorzitter Raad van Toezicht Zienn

de heer mr. R. Vis

Secretaris Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap

Moderamen – lid Interkerkelijk Overleg in Overheidszaken (CIO)/Lid algemeen bestuur Overlegorgaan Joden en Christenen

(OJEC)/Lid algemeen bestuur Overleg Joden, Christenen en Moslims (OJCM)/Bestuurslid Stichting Gilat

De heer prof. dr. D.F.J. Bosscher en de heer mr. M.R. Gans zijn uit de Raad van Toezicht getreden vanwege het verstrijken van hun termijn. Op deze plek willen wij hun veel dank zeggen voor hun jarenlange inzet voor het Herinneringscentrum.

Raad van Advies

De Raad van Advies bestond ultimo 2019 uit de volgende personen:

mevrouw drs. P. Huising, MCM, Haarlem (voorzitter)

de heer B. van der Ham, Amsterdam

mevrouw drs. J. van Kranendonk, Amsterdam

mevrouw mr. H. Neppéus, 's Gravenhage

de heer mr. E.J. Numann, 's Gravenhage

de heer dr. F. Peters, Leiderdorp

de heer mr. P.J. Wolthers, 's-Gravenhage

De heer A. van Liempt en mevrouw J. G. Vlietstra traden uit de Raad van Advies vanwege het verstrijken van hun termijn.

In 2019 kreeg de Raad van Advies te maken met het overlijden van twee van haar leden, dr. I.B.H. Abram en mw. A. Emmens-Knol.

De Raad van Advies, een maatschappelijk en professioneel breed samengesteld college, kwam in het verslagjaar twee keer bijeen. In deze bijeenkomsten werd uitgebreid gesproken over belangwekkende ontwikkelingen die het Herinneringscentrum raken.